

EESTI KUNSTIAKADEEMIA
Kunstikultuuri teaduskond
Muinsuskaitse ja konserveerimise osakond

Jüri Siht

LAATRE RÜÜTLIMÕISA MEIEREIHOONE ÜLEVAADE

Laatre, Abja vald, Viljandi maakond

2016/2017 õppeaasta
Arhitektuuri konserveerimise ja restaureerimise täiendkoolituskursuse lõputöö

Viljandi 2017

Autorideklaratsioon

Kinnitan, et olen koostanud antud lõputöö iseseisvalt ning seda ei ole kellegi teise poolt varem kaitsmisele esitatud.

Kõik töö koostamisel kasutatud teiste autorite tööd, olulised seisukohad, kirjandusallikatest ja mujalt pärinevad andmed on töös viidatud.

„ ” mail 2017. a.

.....

(allkiri)

Töö vastab kehtivatele nõuetele ja lubatud kaitsmisele:

„ ” mail 2017. a.

.....

Kaitstud hindele:

.....

„ ” mail 2017. a.

.....

Sisukord

SISSEJUHATUS	4
1. AJALOOLINE ÜLEVAADE	5
2. VÄÄRTUSED.....	12
3. MATERJALIKASUTUS JA TEHNILINE SEISUKORD	13
4. SÄILITAMISE ETTEPANEKUD.....	17
KOKKUVÕTE	27
KASUTATUD KIRJANDUS JA TEISED ALLIKMATERJALID	28
Publitseerimata allikad	28
Publitseeritud allikad	28
Internetiallikad.....	28

SISSEJUHATUS

Laatre mõisakompleks on Viljandimaa äärealal paiknev hoonete kompleks, mille ajaloost teatakse vähe. Just meiereihoonele keskendusin põhjusel, et objekt tundub olevat kompleksi hoonetest kõige rohkem ümber ehitatud ning enim funktsioone omanud. Krundiplaan ja asukohaplaan mõisakompleksil puudub, aga võimalik oli leida aerofoto (ill 1) Maa-ameti koduleheküljelt¹.

1. Laatre mõisakompleksi aerofoto.

¹ <http://geoportaal.maaamet.ee/>

1. AJALOOLINE ÜLEVAADE

Mõisakompleks on kirjas Laatre rüütlimõisana (saksa keeles *Moiseküll*). Kuni 1919. aastani kuulus see Ruhja kihelkonda Volmari kreisis. Praeguse haldusjaotuse kohaselt asub see Viljandi maakonnas Abja vallas. Mõisast on teateid alates 1504. aastast, kui Liivimaa ordumeister Walter von Plettenberg läänistas selle Veelikse (küla saksapärase nimi Felix) külaga Hartwich Platele. Mõis rajati hiljemalt 1540. aastatel. Mõis jäi Plate suguvõsa omandusse 1730. aastani, kuid nime kirjutati 1838. aastal kujul Plath ja hiljem Plater. Sellest perekonnanimest on saanud nii mõisa eesti- kui ka lätikeelne nimi Laatre². Laatre mõisa saksakeelsel nimetusel *Moiseküll* on üksnes kaudne seos naabruses paikneva Mõisaküla linnaga, kuid on asutatud Abja mõisa maale. Hoonete kompleksi arvatav ehituse algus on 1866. aasta, kui alustati nn vanabalti hoone ehitusega. Samasse ajajärku kuulub ka laudahoone, mis asub risti teisel pool sissesõiduteed. Laatre viimaseks mõisnikuks oli Oskar von Stryk. Antud hoonete (kolm kivi- ja kaks puithoonet) viimane omanik on Aku Sorainen.

Hoonest puuduvad nii ajaloolised fotod kui ka kirjanduslikud allikad. Üritasin leida materjali mõisakompleksist ja meiereihoonest, ent otsingud erinevatest allikatest ei andnud tulemusi. Nii Eesti (Hein 2009³; Raal 2016⁴) kui ka Viljandimaa (Särg 2007)⁵ mõisade tutvustavates käsitlustes puuduvad viited Laatre mõisale. Hein (2009) toob välja küll Sangaste kihelkonnas asuva Laatre mõisa, aga Abja vallas asuv Laatre mõis jääb tähelepanuta. Kohalikel olid säilinud küll mõned fotod kõrvalasuvast kompleksist, aga mitte meiereihoonest. Küllastasin ka Abja muuseumi ja küsisin teavet Laatre mõisakompleksi kohta, ent neil ei olnud selle kohta täiendavat materjali. Erandiks on aga V. Ranniku (1978)⁶ „Eesti NSV mõisate esialgne ülevaade. Viljandi rajoon“, kus käsitletakse põgusalt mõisakompleksi, ent meiereihoone seal ei ole kajastatud. Informatsioonipuudus võib olla tingitud mõisakompleksi kõrvalisest asukohast. Laatre mõis asub kaks kilomeetrit Läti piirist ja jääb Valga-Uulu maanteest 13 kilomeetri kaugusele. Juurdepääsu halvendab ka sinna viiv kruusatee. Ka Läti poolt pääseb sinna mööda kruusateed sõites.

² Hagemester, Heinrich von 1836. *Materialien zu einer Geschichte der Landgüter Livlands*. Riga: Eduard Frantzen's Buchhandlung

³ Hein, Ants 2009. *Eesti mõisad. Herrenhäuser in Estland. Estonian Manor Houses*. Tallinn: Tänapäev

⁴ Raal, Mati 2016. *Mõisate kadunud hiilgus. Eestimaa mõisainterjööri lugu*. Tallinn: Tsunftijänes.

⁵ Särg, Alo 2007. *Viljandimaa mõisad ja mõisnikud*. Tallinn: Argo.

⁶ Ranniku, V. 1978. *Eesti NSV mõisate esialgne ülevaade. Viljandi rajoon*. Tallinn. (Muinsuskaitseameti digiteeritud arhivaalid)

Mõisakompleksi peahoonest on säilinud vaid kolmandik (ill 2). Ülejäänud osa lammutati peale 1919. aasta riigistamist ehitusmaterjalide müügiks. Pargis, mida piiras kunagi kantis graniitpostidega aed, on kolme hoone maakivist vundamendid ning üks poolenisti säilinud puithoone.

2. Laatre mõisakompleksi peahoone.

Pargis üle kruusatee asub sepikoda, mille maakivi seinad on veel osaliselt püsti. Pargist väljaspool asuv laut, kus on näha algupäraseid ukse- ja aknaavad. Arvatavasti on laudahoone üks esimesi maakivi hooneid selles mõisakompleksis (ill 3).

3. Laatre mõisakompleksi laudahoone.

Talli taga asuvad samuti kahe hoone maakivi vundamendid ning maakivikeldri jäänus. Samas asub puithoone, mis kuulub arvatavasti talliga ühte ehitusaega 1905. aastal, kuna antud hoone nelja nurga all asetsevad talli poolenisti välja tahutud nurgakivid. Hoonetest on veel säilinud postijaam, millest on alles ainult vundament ja osaliselt tellisseinu, ning teiselpool asuv maakivihoone, mis oli arvatavasti hobuste tall. Samuti on säilinud puidust piirivalvekordon, mida on hilisematel aegadel muudetud, kuid välismõõdud ning üldmulje on jäänud algseks. Piirivalvekordoni taga risti teega asub vana tellishoone, mis oli algselt ühekordne, ent nõukogude ajal ehitati tellistest teine korrus peale. Kõik hooned, millest on säilinud ainult vundament, on arvatavasti olnud puitehitised.

Meiereihoonet on visuaalsel vaatlusel ehitatud vähemalt neljal ajajärgul, mille olen piisavate andmete puudumisel määratlenud järgnevalt: 1866., 1920., 1938. ja 1946. aasta. 19. sajandil ehitati hoone keskmine osa. Algselt ehitati see tõenäoliselt vanabalti hoonena. Arvatavasti töö käigus enne esimese osa täielikku valmimist otsustati hoonet laiendada kahe tiiva lisamisega, mille põhjakülge lisandus osaliselt hästi madala võlvikaarega kelder. Hoone muutus neorenessanslikuks. Võib öelda ka osaliselt romaani stiili näiteks, mida iseloomustavad väiksed kaksikkaaraknad ning ümarad valgusaknad, mida rõhutas kaarakende motiiv, horisontaalsus ja korrapära. Lisatud on petikaknad ja uks, et oleks proportsiooni (just läänepoolne sein, ill 4).

4. Meierei läänekülg.

Idapoolne sein on baroksete tunnustega (ill 5). Seda ilmestavad eenduvad seinad kesk- ja külgosades, ehkki üldmuljena on samas rõhutatud just horisontaalsust ja korrapära. Baroksele ehitusstiilile on iseloomulik ka hoone kõrge murdkelpkatus. Siseseinad olid täistellistest, mis olid krohvituna 30 cm paksused. Arvatavasti olid siseuksed kaarsillustega, kuna tagumisel (õueala põhjapoolse ukse) sisevaheseina välisseinapoolsel küljel oli kaarsilluse alguskivi olemas. Samuti oli wc-augu poolituses ilusti näha kaarsilluse algustellised mõlemal pool. Ülejäänud algsetest ukseavadest pole jälgi.

5. Meierei idakülg.

1920. aastatel toimus osaline akende juurdeehitus ja kandiliseks muutmine. Samuti lisati 3 ukseava hoone teepoolsesse külge arvatavasti pärast hoone riigistamist 1919. aastal. Tõenäoliselt laoti samal ajajärgul ka uued korstnad, kolm plekkahju ja hoone keskosa idapoolsesse külge (wc ja vaheseina vaheline osa) serviti tellissein 5 cm õhuga soojustuse eesmärgil.

1938. aastal ehitati hoone põhjapoolsesse otsa silikaatkividest nn katlaruum ning selle välisküljele korsten. Samuti ehitati hoone lõunapoolsesse otsa juurde palkidest otsasein, millel on lahtistest graniitkividest vundament sügavusega 120 cm ja laiusega umbes 80cm. Rõhtpalksein asetses otse vundamendil, mis oli maapinnaga ühes tasapinnas ning väga hästi säilinud. See lammutati aga 2016 a. kevadel, sest varjas algset kiviseina.

1946. aastal toimunud ümberehitus oli rohkem sisemine, kui hoones hakati filme näitama. Siis ehitati hoone lõunapoolsesse otsa aparatuuriruum ning lammutati osaliselt vahesein.

Meiereihoone on pikaajalisel uurimisel arvatavasti algselt olnud vanabalti tüüpi mõisa eluhoone, mille keskel asetses korsten (mitte mantelkorsten), nurkades eluruumid ning keskmises teepoolses osas poolkelder, kust oli ka hoonesse sissepääs. Meierei vanabalti osas on siseseinad kaetud serviti laetudtellisvoodriga koos 5 cm õhuga. Hilisematel

hoonetiibadel pole seda ladumistüüpi kasutatud. Kaarakende sisepaledel servad on krohvitud kumeraks. Välisservadel on tellisnurgad ära löödud krohvi paremaks püsimiseks paari cm ulatuses ning nurgad kanti krohvitud. Välisääred ja -nurgad on kõik kantäärtega. Selle kõrval paiknes hoonesisene tualettruum, mis on poolitatud vaheseinaga. Katus on poolkelpkatus, mis on arvatavasti ehitatud ühel ajajärgul. Algselt on olnud veesoontega laudkatus, mis oli veel osaliselt säilinud. See on veel praegusel hetkel meierei kõrval asuval samasse ajajärku kuuluval laudal (ill 6).

6. Meierei kõrval asuva lauda algne katus.

Keldriaknad on kandilise tellisäärtel ja -sillusega. Esimesel korrusel on kõik kaaraknad ning ka hoovipoolsed ukseavad. Katuse räästa all asetsevad ümmargused valgusaknad, mis on kõik kohakuti esimese korruse uste ning akendega. Samuti paiknevad need proportsiooniliselt keldriakendega. Katuseräästa laius oli ja on praegu 115 cm. Hoone lõunapoolses otsas on poolkeldri kandilise tellissillusega uks ja selle kohal samasugune uks (mõõdud 125x215 cm), mida ääristavad kahel pool ümaraknad (läbimõõduga 62 cm) ning alumisel korrusel lisaks veel kaaraknad. Esimese korruse ümaraknad on petikaknad. Samas on selles osas (põhja otsaseinas ei ole seda võtet kasutatud) müüri ladumise käigus välisseina sisse laotud ja väljast ainult üle krohvitud horisontaal- ja vertikaaltalad, mis on omavahel tapitud ning seotud katusega diagonaalprussidega (ill 7).

7. Meierei lõunapoolse otsa vana katuse diagonaalots.

Kõik prussid on märgistatud rooma numbritega. Näiteks nr 9 on märgitud VIII kujul, et arvatavasti ei ajataks segamini rooma XI-ga, kui peaks prussi teisiti paigaldama. Hoone põhjapoolne ots oli ainukesena krohvitud nn mulgikrohvina. Ülejäänud hoone on kaetud kollaka pitskrohviga. Ukse ja aknaavade ümbrus oli kaetud sileda valge lubikrohviga laiusega 30cm ja ümbritsetud kumera vuugiga.

Hoone uuem ajalugu algab 1919. aasta riigistamisest. 1920. aastatel toimus kõige suurem hoone sise- ja välisavade muutmine. Hoone lõunapoolsesse otsa tehti rahvamaja ning põhjapoolne osa jäi meiereiks. Rahvamajas peeti ka jutlusi. 1938. aastast alustas selles osas 4-klassiline algkool, mis toimis 1950. aastate alguseni. Pärast kooli likvideerimist kasutati hoonet nii kultuurimaja kui ka kinona. Arvatavasti ehitati siis kino aparaatruum hoone pargipoolsesse nurka. Hoone jäi tühjaks 1980. aastate lõpus ning kuni hoone osalise lagunemiseni kasutati seda linahoidlana.⁷

⁷ Laatre küla elaniku Linda Kanguri meenutused (20.12.2016).

2. VÄÄRTUSED

Laatre mõisakompleks tervikuna annab põneva ülevaate, kuidas on kivi lõhkumis- ja ladumisviis aja jooksul muutunud. Rüütlimõisa abihoonete väärtus seisneb kõigi kolme kivihoone kompleksuses, mis täiendavad üksteist oma erisusega. Meiereihoone eripäraks on kaks suurt võlvakent, mis viimaste lammutustööde (9.04.2017) käigus osutusid siiski väikesteks duubelkaarakendeks, millele on antud ääraste rõhutamisega suursugused kaaraknad. Just see annab hoonele eripära, et on tahetud ehitada vanamoodi, aga rõhutada just suurust ja õhulisust näiteks valgusakende näol. Väärtuslik on ka ilus ja hästi säilinud võlvkelder.

Meiereihoone ja laudahoone on üks esimesi maakivist hooneid Abja vallas, mida toetab lõhkumata kivide kasutus ehitusel. Vanal hoonel ei olnud märgistatud telliseid, mida on kasutatud aga hilisemas ehitusjärgus. Märgistatud telliseid on rakendatud lähedal asuvates Taagepera ja Lätis asuva Nauksene mõisa ehitusel, mis tähendab, et Laatre meiereihoone keskmine osa pidi nende hoonete ehituse ajal juba valmis olema. Meiereihoonele annavad eripära ka valgusaknad, mida esineb vähestel Eesti mõisakompleksidel. Kuna algmaterjal on hästi säilinud, on võimalik taastada meiereihoone peaaegu algsel kujul. Omanik Aku Soraineni soovil tõsteti aga katust, et tuua paremini nähtavale valgusaknad ja ehitada välja pööningukorrus⁸.

⁸ Aku Soraineni kogutud materjal Laatre mõisakompleksist 2016.

3. MATERJALIKASUTUS JA TEHNILINE SEISUKORD

Meierei on enamjaolt ehitatud lõhkumata graniitkividest ja tellistest mõõtudega 28x14x6,5cm. Tellistest on laotud keldrivõlvid, ukse- ja aknaäärised, võlvid, hoonenurgad (va põhjapoolse otsa mõlemad nurgad) ning eenduvad osad. Hoone on krohvitud kollakas toonis pitskrohvina. Uksed, aknad ja nurgad on ümbritsetud 30 cm laiuse heledamas toonis silekrohviga (ill 8, 9). Vundament astub seinast välja 7 cm ning on maapinnast algselt olnud 80 cm kõrgusel. See on ääristatud puidust veelauaga, mille puidust kinnituskohad on müüri ladumise ajal sisse laotud iga 2 meetri järel. Valgusakendel on sisemisse osasse laotud puitklotsid, kuid sinna ei ole kunagi aknaid ette pandud, sest puuduvad kinnitusjäljed, nagu naelaugud. Hoone ja poolkeldri seinad on krohvitud lubikrohviga. Vaheseinad on tellistest ning ülekrohvitud.

8. Meierei lõunakülg.

9. Läänepoolse suure akna fragment.

Põrandad on üldiselt puidust, aga ühe ruumi suhtes on väike kahtlus. Hoonesse sisenemisel on suur ruum, millel on hilisem arvatavasti 1920. aastatel tehtud vanadele tahutud seinapalkidele laudpõrand. Selles ruumis on veel alles ahju alusvundament mõõtudega 2005x1450 mm, mistõttu võis selles ruumis minu hinnangul olla tellispõrand. Kõrval teepoolses osas asus vana laudpõranda all veel teine risti ülemisega paiknev puitpõrand, mis paiknes keldrivõlvi täitepinnasel. Lõunapoolse otsa poolkeldris tuli sondeerimise käigus välja puitpõranda jäänuseid. Antud momendil ei oska ma öelda missugune põrand oli hoone keskmisel poolkeldril, sest see on osaliselt puhastamata. Tõenäoliselt on see aga samuti puidust, sest sealt on olnud eluruumidesse pääsuks hoonesisene väike arvatavasti neljaastmeline trepp. Välisest pääs laoti kinni 1920. aastatel (ill 10, 11). Keldris on savikas põrand.

10. Meierei idakülg.

11. Meierei idakülje poolkeldri algne sissepääs.

Katus ja muud tarindid on puidust. Algselt on seal olnud laudkatus, kuid hiljem s-kujuline kivikatus, mis ehitati arvatavasti 1920. aastatel. Vahelagi laetaladega (250x250mm) oli kaetud servatud laiade vahelisi plankudega. Hoone põhjapoolse osa lauge keldrivõlv oli sisse kukkunud arvatavasti seal tiivas asunud korstna pealekukkumise tagajärjel. Ülemised müüriosad on lagunened ja katusea. Trööstitus seisukorras on ka osaline lõunapoolne katus, mis kukkus kokku viimase osaga vahelaest 2016. aasta alguses.

Väike osa puitkonstruktsioone on väga heas seisukorras, kuid enamik pehkinud või sootuks kadunud. Kahjustuste põhitekketuks võib pidada hoonete mahajätmist, kas raha või segaste omandisuhete tõttu. Selle tulemusel hakkas kõigepealt katus läbi laskma ning järgnes teisi kahjustusi. Nende kõrvaldamiseks on esiteks vaja taastada müürid esialgsel moel ning ehitada katus peale. Need tööd teostati 2016. aasta jooksul. Järgnevalt tuleks taastada hoone sadevete äravool ning maapinna koorimine (mõnest kohast 40 cm), et taastuks keldri ja seinte normaalne kuivamine ning vältida maapinna niiskuse jõudmist seintesse. Seejärel võib alustada tellija soovikohaste töödega.

4. SÄILITAMISE ETTEPANEKUD

Kahelt poolt ääristatud maakividest kaldseintega keldri sissepääs oli osaliselt lagunenu ja täitepinnase all. Puhastades tuli esile keldrisse sisenemise algus ning ka arvatav trepistik, mis oli lahtistest graniitkividest laotud astme kõrgusega 30cm. All paiknesid keldriukse jäänused ning lagunenu uksepaled, mis said samuti taastatud samatüüpi tellistega. Muus osas oli see pool keldrist hästi säilinud. Teise poole (poolitatud on ukseavaga, mille jäänused olid samuti mulla all) keldri trepistikust võis ainult aimu saada seinale jäänud krohvimisjälgedest. Sealsed kahe väiksema ruumi laed olid puidust. Suurema ruumi võlvlagi oli sisse langenud ja ehitusprakti (katusekivid, puit, seintest kukkunud graniitkivid jne) poolenisti täis. Samuti kasvas hoones 15 cm läbimõõduga saarepuu (ill 12). See hooneosa oli kõige rohkem kannatada saanud. Samuti oli lagunenu küllaltki suurel määral ka välis- ja siseseinad: ülemine müüriosa oli umbes 6 m pikkuselt mõlemas küljes varisenud ning otsakelba ülemine äär oli samuti lagunenu.

Taastatud said kõik müüri osad esialgsel kujul koos ümarate valgusakendega ning müüri ladumise käigus sai asetatud vanale kohale laetalade aluspruss 200x200 mm (ill 13). Selle jäänused olid kahel pool otstes, millele toetub välismüüri sisemine osa.

12. Meierei idapoolse seina sisevaade enne taastamist.

13. Meierei idapoolse seina sisevaade pärast taastamist.

Ainus erinevus sai tehtud, et lae talasid ei asendatud kohe peale vöötala paigaldamist, vaid jätsin ladumise käigus avad sisse 250x250mm ning need ladusin tellistest. Vana müüri ladumisviis oli, et peale talade paigaldust laoti graniitkiviga ümbert kinni. Samuti ladusin ülemised põhjapoolsed müürinurgad tellistest, et oleks parem nurgaseotis. Selles keldriosas on ka üks uksega eraldatud kõrge kaarvõlviga ruum nagu ka esimeses keldriosas. Ruumi tellistest laotud üks uksepale ning kaarsillus olid täielikult hävinud (ill 14). Teine pool uksepale asukohast tuli väljaotsimise teel, arvestades antud ruumi sisemisi proportsioone. See sai samuti uuesti laotud enam-vähem samal moel (ill 15).

14. Keldri ukseava enne taastamist.

15. Keldri ukseava pärast taastamist.

Ka sai uuesti ehitatud tellisvõlv, mille esimesed tellisread asetsevad kahel pool (ill 16, ühelt poolt nähtav). Võlvi kõrguse pani paika esimese korruse põrand, mida oli tasandatud ning tõstetud kahel korral betooniga. Võlvi paksus on 30 cm ning kaare kõrgus 25 cm, ruumi suurus on 4x6m (ill 17).

16. Meierei võlvi kaare šabloon.

17. Meierei valmis võlv.

Enamik võlvikive, mis keldris leidsid, olid ovaalse NAUKSCHEN*H*I märgistusega. Need tellised on kohale toodud Läti-poolsest Naukscheni tellisetehasest (eesti keeles Nausküla), mis on vähem põletatud sisetellised. Sellise märgistusega telliseid ei ole selles ega kõrvalhoonetes rohkem leitud. Samuti leidsid rohkem välitingimusteks põletatud telliseid, mille otsas asetses ümar kiri „wagenküll“ ja selle keskel lillekujuline märk. Need tellised on toodud umbes 40 kilomeetri kauguselt Taagepera mõisa tellisetehasest. Neid telliseid on kasutatud teises ehitusjärgus akende kanti ladumisel.

Keldris on kasutatud kildudeta graniitkive, mis on sobitatud omavahel lubjaseguga. Võlvid ning ukse- ja aknapaled on laotud tellistest. Keldripõrandaks on savipinnas, mis on põhjaveest umbes 10 cm kõrgemal. Tegin prooviaugu (30x30x30cm) keset keldripõrandat ning veetasapind praktiliselt ei muutunud 2 kuu jooksul. 15.12.2016. aasta seisuga oli keldripõrand kuiv. Keldris asub 5 akent ja 6 ust. Keldri moodustab 7 ruumi, millest 4 on tellisvõlviga, 2 puitlaega sahvrit ning 1 trepikoda. Samuti on keldris juurviljade sisestamisava, mis asus peasissekäigu lõunapoolses tiivas betoonterrassi all. Taastatati uuesti ava sirge tellissillus, mis oli lagunenu. Esimesel korrusel sai avatud pargipoolses küljes teine petikaken (ill 18, 19) ning hoone teises otsas taastatud samasugune aken.

18. Meierei läänepoolne sein enne krohvi ja telliste eemaldamist.

19. Meierei läänepoolne sein pärast krohvi ja telliste eemaldamist.

Ühest akna poolest oli tehtud suur aken. Põhjapoolne osa jäi praegusel momendil samasuguseks, nagu oli. Silikaatjuurdeehitus on lammutatud. Teepoolses küljes taastati kaaraknad (ill 20, 21) esialgsel kujul ning laoti kinni kolm ukseauku, mis olid arvatavasti tehtud 1920. aastatel. Samuti lammutati betoonist terrass. Lõunapoolses otsas sai taastatud üks ümar- ja üks kaaraken, mis olid kinoruumis ümber ehitatud. See ruum on praeguseks lammutatud.

20. Meierei idakülje aken enne taastamist.

21. Meierei idakülje aken pärast taastamist.

Hoone otsa vana palkseina asemel sai laotud kolm posti: kuna pargipoolses osas oli juba seinapikendus olemas, tuli teise otsa ehitada kandiline ja keskele kaks ümarposti, mille peale tuleb puitrõdu. Hoone sisemuses sai lammutatud vana korsten ning uuesti laotud kaks neljalõõrilist korstnat, arvestades hoone proportsioone (korstna kõrgus 11m). Samuti sai taastatud vaheseina lõik ning üks uuesti laotud vahesein sai teise kohta püstitatud (kõrvalasuva keldri vaheseina peale, kus oli kunagi puittrepistik). Hoonel valati armeeritud betoonist müüriivöö ning otsakelpadele sai laotud fibroplokid kõrgenduseks, sest ei soovinud telliseid raisata. Seoses sellega tõusis hoone katus 40 cm. Teise korruse vahelae ja katuse puitkonstruktsioonid on kõik uued, va paar diagonaalotsa, mis asetsevad müüritises. Samuti paigaldati 2016. aastal valtsplekk-katus uute katusakendega (ill 22).

22. Meierei valtsplekk-katus uute katusakendega.

Esmaselt tuleks taastada maapinna esialgne kõrgus, mis tähendab osalist maapinna koorimist mõningates kohtades 40 cm ning sadevete hoonest eemale juhtimist. Samuti oleks kasulik välja ehitada kanalisatsiooni- ja veetrassid ning paigaldada hoone ümber drenaaz, kui on plaanis keldrit süvendada. Hoone tuleks ka välispidiselt ära krohvida, nagu ta algselt oli. Vanad krohvipinnad, mis on ilusti kinni, võiks alles jätta ning uus pind peaks olema võimalikult sarnane vanale krohvile. Krohvisegu peab olema puhtal kujul ainult lubja-liiva segu muude lisanditeta, va värvimulla toonimiseks). See püsib väga hästi nii seinas kui ka vundamendil, sest

hoonel on lai räästas. Akende ning uste puhul peaks alles jätma enam-vähem kõik säilinu, sest alles on jäänud vaid otsakelba kumer kolmikakna raam (lengi paksus 80mm, laius 200 mm). Ülemine osa vajab kindlalt säilitamist, kuna see on ühes tükis ning samuti teepoolne rõdu kaaruks, kus on vanu sepisnaelu kasutatud. Pargipoolsel uksele tuleks jätta alles ülemine klaasitud kumer leng (ill 23). Kahele uksele tuleks paigaldada uuesti trepistik, mille lihvitud graniitkive vedeles mõlemal pool hoonet. Vundamendile tuleks paigaldada veelaud, mis võib olla immutatud värvitu puidukaitse vahendiga. Kõik puitosad võiks jääda naturaalsel tooni.

23. Meierei läänekülg.

Hoone paremaks säilimiseks tuleks paigaldada aknad ja ukсед. Seda tehes tuleks jälgida hoone esialgseid avade kumerusi, näiteks kui hoonel on kaarsillus, tuleks teha sinna ka vastava kumerusega uks või aken. Samuti võiks aknaklaaside ruudustikus eeskujul võtta sama ajajärgu hoonetest. Hoone teepoolses osas võiks avada vana sissepääsu poolkeldrisse. Teise variandina võiks teha puidust imitatsioonuks vanade hingedega ning põranda katta liiva peale laotud tellistega. Samuti tuleks taastada keldrisse viiv maakivitrepp ning alla paigaldada kahepoolne massiivne plankudest uks. Maja pargipoolses seinas tuleks taastada kaks suurt kaarakent ning kahest teisest kantaknast samuti vormistada kaaraknad, mis oleks olemasolevatest natuke kitsamad ja madalamad. Need võiksid olla samas seinas olevate ustega ühes proportsioonis. Hoone sisevaheseinade paigaldus sõltub maja rakendusest, kuid ühe vaheseina võiks küll uuesti

taastada omapärase näitena (ill 24). Samas ei ole antud vahesein päris algupärane, pärinedes arvatavasti 1920. aastatest. Vaheseina võiks taastada kasvõi ühelt poolt nähtavana diagonaalpalkidega ruudustikuna tellisseinas.

24. Meierei vahesein.

KOKKUVÕTE

Hoonete komplekssus ja nende suurust arvestades võiks Laatre rüütlimõisa meiereihoonest välja arendada turismi- ja vabaaja keskuse, kus saab lisateenusena ka hobustega sõita ja ratsutada. Tall asub meiereihoone kõrval. Samuti võiks hoones luua võimalused käsitööga tegelemiseks. Samuti võiks luua õppe- ja matkaradu, korrastada pargi ja istutada erinevaid puu- ja põõsaliike. Praegusel hetkel on pargil ja mõisahoonel erinevad omanikud, kellel on hoonete väärtuslikkusest tulevikust erinev arusaam.

Antud meiereist võiks teha puhkekeskuse, kus on nii numbritoad majutuseks kui ka kõik vabaaja veetmise võimalused. Keldris võiks paikneda näiteks piljardisaal, saun, treeningisaal vms. See eeldakski maja ümber drenaaži ehitust. Esimesele korrusele võiks rajada suure puhkeruumi, käsitöökoja ning teisele korrusele magamis- ja puhkeruumid tualettidega. Hoone küttesüsteem võiks põhineda maaküttel ja osaliselt ka päikesepaneelidel, sest katused peaksid paiknema ilmakaarte suhtes väga soodsalt. Sealne soine ja niiske pinnas peaks andma kõige efektiivsema tulemuse. Soojustuseks oleksid alumisel korrusel 5-sentimeetri paksused pilliroomatid, mis oleksid ülekrohvitud lubja- või savikrohviga. Ülemise korruse seinad võiks ehitada näiteks kipsplaadist puiste- või tselluvilla täitega. Laed võiksid olla samuti kipsist, mis on viimistletud lubjapahtliga või mingi muu loodusliku viimistlusmaterjaliga. Uksed ja aknad võiksid olla puidust ning põrandal võiks olla puitlaudis või puitparkett. Esimeselt korruselt võiks keldrisse viia 5 cm paksustest plankudest poolkeerdtrepp. Teisele korrusele viiv trepp võiks olla massiivsetest tammeplankudest, kas sirge (otse üles) või nagu keldrisse viiva poolkeerdrepina.

Kõik suuremad lubiliivasegud peaksid olema kohapeal kokku segatud kustutatud lubjast või lubjapasta ja liiva segust. Segu peaks valmistama järgnevalt: 1 mahuosale vett lisatakse 1 mahuosa lubjapulbrit (mitte pastat); lasta segada umbes paar minutit, kuni on ühtlane vedel mass ning lisada seejärel 2,5 mahuosa liiva (näiteks 10 l vett, 10 l lubjapulbrit, 25 l liiva). Segamisprotsess peaks toimuma vähemalt 6–7 minutit. Pikem segamine ei ole tarvilik. Segu paksust peab juba ise jälgima olenevalt ilmast ja muudest teguritest. Üheks põhitingimuseks on, et liiv ei tohi olla savikas ning peab olema kandiliste teradega karjääriliiv (nn jääaja jäänuke). Mereliiv selleks ei kõlba, sest ümarteralised ja liiga lihvitud terad ei haaku hästi sideaine ehk lubjaga.

KASUTATUD KIRJANDUS JA TEISED ALLIKMATERJALID

Publitseerimata allikad

Laatre küla elaniku Linda Kanguri meenutused (20.12.2016).

Aku Soraineneni kogutud materjal Laatre mõisakompleksist 2016. Koopia Jüri Sihti käsutuses.

Publitseeritud allikad

Hagemeister, Heinrich von 1836. *Materialien zu einer Geschichte der Landgüter Livlands*.

Riga: Eduard Frantzen's Buchhandlung.

(https://books.google.ee/books?id=JUECAAAAYAAJ&printsec=frontcover&hl=et&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false – 20.12.2016)

Hein, Ants 2009. *Eesti mõisad. Herrenhäuser in Estland. Estonian Manor Houses*. Tallinn: Tänapäev.

Raal, Mati 2016. *Mõisate kadunud hiilgus. Eestimaa mõisainterjööride lugu*. Tallinn: Tsunftijänes.

Ranniku, V. 1978. Eesti NSV mõisate esialgne ülevaade. Viljandi rajoon. Tallinn. (Muinsuskaitseameti digiteeritud arhivaalid)

Särg, Alo 2007. Viljandimaa mõisad ja mõisnikud. Tallinn: Argo.

Internetiallikad

Maa-ameti geoportaal 2016. (<http://geoportaal.maaamet.ee/> – 21.12.2016)